

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

ГОРОХОВЕЦЬ ЮЛІЯ АНАТОЛІВНА

УДК 657.421.3:005.52:330.133.1(043.3)

**ОБЛІК І АНАЛІЗ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ
В СИСТЕМІ ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ**

**Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі аудиту Національної академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Проскуріна Неля Миколаївна,
Запорізький національний університет,
професор кафедри обліку та оподаткування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Легенчук Сергій Федорович,
Житомирський державний технологічний
університет,
завідувач кафедри обліку і аудиту;

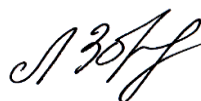
кандидат економічних наук
Чік Марія Юріївна,
Львівський торговельно-економічний
університет,
доцент кафедри бухгалтерського обліку

Захист дисертації відбудеться «07» грудня 2018 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01 в Національній академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 105.

Автореферат розісланий «03» листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

О. А. Зоріна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нематеріальні активи в сучасних умовах розвитку економіки відіграють важливу роль. Вони виступають формою реалізації інтелектуального капіталу, дозволяють створювати інноваційно-містку продукцію, сприяють взаємодії зі споживачами та постачальниками, збільшенню обсягів реалізації товарів та послуг, координації роботи менеджменту, бухгалтерії, відділу фінансів та інших підрозділів підприємства, розповсюдженні інформації в мережі Інтернет тощо. Усі ці заходи стимулюють діяльність вітчизняних підприємств, підвищують її ефективність, сприяючи подальшому сталому і прогресивному розвитку. Для забезпечення ефективного управління наявними на підприємстві нематеріальними активами необхідно формування належного інформаційного забезпечення на основі удосконалення обліково-аналітичної системи з урахуванням особливостей нематеріальних активів як економічної категорії та зростаючих запитів і вимог суб'єктів управління до обліково-аналітичної інформації.

На сьогодні однією з дієвих концепцій управління підприємствами є вартісно-орієнтоване управління, використання якого дозволяє побудувати більш ефективну систему організації діяльності завдяки її орієнтації на процес створення і прирощення вартості. Нематеріальні активи є потенційно-факторним компонентом процесу створення вартості. І хоча вони не мають матеріальної форми, що значно ускладнює визначення їх впливу на цей процес, однак відіграють провідну роль у формуванні доходів підприємства. На думку аналітиків ринку капіталу, для переважної більшості підприємств нематеріальні активи складають близько 80% їх вартості. Однак, чинна обліково-аналітична система побудована для задоволення потреб управління активами матеріальної природи, внаслідок чого нині, в умовах формування постіндустріальної економіки, вона не здатна забезпечити збирання необхідної інформації про нематеріальні фактори створення вартості. Це зумовлює необхідність удосконалення зазначеної системи з урахуванням особливостей упровадження і використання вартісно-орієнтованого управління на вітчизняних підприємствах.

Проблематиці удосконалення системи обліку та економічного аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як Т. Банасько, О. Вакун, Н. Головай, І. Дерун, В. Диба, В. Жук, І. Жураковська, Н. Королук, М. Корягін, П. Куцик, О. Лаговська, С. Легенчук, Н. Малюга, М. Плекан, А. Пилипенко, Т. Польова, Н. Проскуріна, І. Райковська, І. Садовська, Х. Скоп, М. Чік, В. Шевчук, С. Шульга, І. Яремко та ін.

Значний внесок в розвиток обліково-аналітичної підтримки вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами також здійснили зарубіжні дослідники І. Абейсекера, Д. Андріессен, Н. Бонтіс, Е. Брукінг, Р. Булига, Е. Вайетт, Д. Волков, Дж. Гатрі, Ю. Даум, Л. Едвінсон, Р. Каплан, С. Кузубов, Б. Лев, Б. Марр, Д. Нортон, В. Платонов, Р. Рослендер, П. Салліван, К.-Е. Свейбі, Д. Скірмі, Д. Старовіч, Т. Стюарт, Р. Тіссен, С. Цуганесян та ін.

Водночас, наявний обачливий підхід до визнання й оцінки нематеріальних активів, реалізований у національній системі обліку, створює значні перешкоди для формування релевантної і достовірної інформації, необхідної суб'єктам вартісно-орієнтованого управління. Необхідність удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами зумовлює актуальність теми дослідження, постановку мети і завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основний зміст наукової роботи становлять результати досліджень, які проводилися протягом 2015–2018 рр. відповідно до планів науково-дослідних робіт Національної академії статистики, обліку і аудиту, зокрема, в межах науково-дослідної теми «Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація» (номер державної реєстрації 0113U006166). У межах теми автором розроблено теоретичні положення та комплексні рекомендації з удосконалення організації і методичних положень обліку нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних, організаційних положень та розробка практичних рекомендацій щодо обліку і аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління підприємством.

Досягнення поставленої мети передбачає послідовне вирішення таких завдань:

- проаналізувати сутність нематеріальних активів як об'єкта обліку і економічного аналізу;
- обґрунтувати особливості історичного розвитку та виявити актуальні проблеми побудови системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління;
- сформулювати напрями розвитку обліку нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління;
- розробити концептуальні засади обліку нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління;
- удосконалити методичне забезпечення облікової оцінки нематеріальних активів;
- розвинути теоретичні та практичні аспекти до формування звітності про нематеріальні активи підприємства;
- сформулювати пріоритетні напрями удосконалення економічного аналізу нематеріальних активів;
- розробити пропозиції, спрямовані на удосконалення методики економічного аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління;
- проаналізувати вплив нематеріальних активів та витрат на дослідження і розробки на ринкову вартість підприємства.

Об'єктом дослідження є обліково-аналітичне забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, організаційні та практичні засади обліку і аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління підприємством.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є положення теорії інтелектуального капіталу, концепції вартісно-орієнтованого управління, концепції нефінансової та інтегрованої звітності, а також праці вітчизняних та зарубіжних учених і дослідників з питань розвитку обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами підприємств.

Відповідно до поставлених завдань, використано такі методи наукового дослідження: історичний аналіз – для вивчення еволюції концепції вартісно-орієнтованого управління; декомпозиційний аналіз – для обґрунтування структури

інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого управління; порівняльний аналіз – для виділення специфічних особливостей нематеріальних ресурсів як об'єкта обліку й аналізу та для виділення напрямів адаптації облікової системи в частині нематеріальних активів до змін в економіці; синтез – для виділення концептуальних підходів до удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами; моделювання – для розробки моделі обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління; кореляційно-регресійний аналіз – для оцінки ступеня впливу нематеріальних активів і витрат на дослідження та розробки на ринкову вартість підприємства.

Інформаційною базою дослідження є наукові джерела (монографії, фахові наукові статті, матеріали науково-практичних конференцій вітчизняних і зарубіжних учених з питань розвитку обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління підприємства); нормативні документи, що регулюють порядок ведення обліку нематеріальних активів; статистичні джерела; довідкові та інформаційні видання професійних бухгалтерських організацій, база даних фінансової інформації «Amadeus – Bureau van Dijk», Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку теоретичних, методичних та організаційних аспектів обліку і аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління підприємством. Це дозволило виділити й обґрунтувати сукупність наукових положень, серед яких:

удосконалено:

- концептуальні засади розвитку системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами підприємства, який може бути реалізований двома основними шляхами: коригування (уточнення порядку ведення обліку; додаткове розкриття інформації); реформування (кардинальне; адаптивне), що забезпечує відповідність облікової системи підприємства потребам суб'єктів вартісно-орієнтованого управління в частині інформації про нематеріальні активи;

- методичне забезпечення облікової оцінки нематеріальних активів, яке, на відміну від усталеної практики, базується на обґрунтуванні складових процесу формування первісної вартості внутрішньо створених кваліфікаційних нематеріальних активів за алгоритмом включення до їх складу фінансових витрат з урахуванням процедури формалізації переоцінки нематеріальних активів за справедливою вартістю в межах виділення етапів здійснення переоцінки, що дозволить підвищити достовірність інформації про нематеріальні активи, яка формується в системі обліку;

- стратегічну панель індикаторів нематеріальних активів шляхом формування її архітектури (технічна складова; бізнес-архітектура) та визначення послідовності розробки системи показників нематеріальних активів, що покращує ефективність їх використання на підприємстві з урахуванням особливостей наявних бізнес-процесів та обраної стратегії управління вартістю;

- методику аналізу впливу нематеріальних ресурсів на ринкову вартість підприємства шляхом використання багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу, що дозволило підтвердити існування статистично значущого впливу балансової вартості нематеріальних активів та витрат на дослідження і розробки на ринкову вартість підприємства;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування специфічних особливостей нематеріальних ресурсів як об'єкта обліку та економічного аналізу (невідчутність; наявність творчого та інноваційного компонента; відсутність фізичного зносу та високий ризик морального зносу; низький рівень ліквідності; неадитивність), що дозволило уточнити їх сутність та удосконалити методику їх оцінки і відображення в системі обліку;

- історичний аналіз розвитку концепції вартісно-орієнтованого управління в контексті облікової проблематики, що дозволило виділити три її основні етапи (виникнення; становлення; активний розвиток і вдосконалення), обґрунтувати роль обліку на кожному з них та розробити структуру інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого управління;

- напрями адаптації облікової системи в частині нематеріальних активів до змін в економіці (уточнення сутності нематеріальних активів; пошук нових вартісно-орієнтованих підходів до облікової оцінки нематеріальних активів; перегляд концепції гудвілу; удосконалення фінансової та управлінської звітності підприємства як засобу інформування про нематеріальні фактори створення ринкової вартості підприємства) та розробка шляхів їх реалізації, що дозволяє проаналізувати вплив нематеріальних факторів на формування вартості підприємства;

- підсистема звітності вартісно-орієнтованого спрямування щодо нематеріальних активів підприємства шляхом виділення її структури, розробки форми звіту про інтелектуальний капітал підприємства в розрізі трьох його основних видів та доповнення ф.№ 5 «Примітки до річної фінансової звітності» в частині витрат, які формують інтелектуальний капітал, що сприяє зменшенню інформаційної асиметрії між внутрішніми та зовнішніми користувачами щодо нематеріальних факторів створення вартості підприємства;

- сутнісні ознаки багаторівневого аналізу нематеріальних активів з урахуванням закономірностей розвитку облікової системи підприємства, дотримання яких базується на паритеті функції вартісно-орієнтованого спрямування у кореляції із структурно-інформаційними факторами впливу на структуру підсистеми аналітичного забезпечення нематеріальних активів, зміну їх ринкової вартості та процесу формування майбутньої економічної вартості нематеріальних активів.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та пропозиції, одержані автором за результатами дослідження, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані для удосконалення методики обліку і аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління підприємства та в ході викладання циклу економічних дисциплін вищими навчальними закладами, а саме:

- наукові розробки щодо структури звіту про інтелектуальний капітал підприємства, що базується на трикомпонентному підході до розуміння його сутності (ТОВ «ОЛСІДЗ БЛЕК СІ» «Олійно-екстракційний завод», довідка №554 від 11.09.2017 р.);

- структурна модель інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого управління на підприємстві та пропозиції щодо фасетної класифікації нематеріальних активів для проведення аналізу їх структури (ПрАТ «ГАНЗА-Україна», довідка №186-а/11-2017 від 22.11.2017 р.);

– рекомендації щодо застосування плану рахунків у частині обліку кваліфікаційних нематеріальних активів і порядку відображення господарських операцій щодо обліку фінансових витрат, понесених з метою створення нематеріального активу на підприємстві (ПАТ «Будіндустрія», довідка від 11.12.2017 р.);

– організаційні розробки, пов'язані з упровадженням стратегічної панелі індикаторів нематеріальних активів та моделі здійснення аналізу впливу нематеріальних активів підприємства на його ринкову вартість (ТОВ «Компанія з управління активами «Актив», довідка №92 від 18.12.2017 р.);

– висновки та рекомендації щодо використання матричної класифікації методів та підходів до оцінки нематеріальних активів, процедурне забезпечення переоцінки нематеріальних активів із використанням справедливої вартості (ТОВ «Аудиторська компанія П.С.П «Аудит», довідка №23/01-2018 від 23.01.2018 р.);

– науково-прикладні результати використання методичних рекомендацій та пропозицій щодо обліку і аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління підприємства (Українсько-американське ТОВ «Євромікс» П, довідка №24 від 02.02.2018 р.);

– пропозиції з побудови підсистеми звітності вартісно-орієнтованого спрямування щодо нематеріальних активів підприємства (Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області, довідка №02/35/01 від 03.04.2018 р.).

Пропозиції з розвитку теоретико-методологічних засад обліку та економічного аналізу нематеріальних активів застосовано при розробці навчальних робочих програм і методичних вказівок з навчальних дисциплін «Фінансовий облік», «Аналіз господарської діяльності», «Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства» (Національна академія статистики, обліку і аудиту, довідка №524/1 від 05.06.2018 р.).

Пропозиції з розвитку методики економічного аналізу нематеріальних активів як складової системи вартісно-орієнтованого управління застосовано при розробці навчальних робочих програм і методичних вказівок з навчальних дисциплін «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством», «Моделі і методи прийняття рішень в аналізі і аудиті», «Звітність підприємств», «Інформаційні системи та технології в обліку», «Аналіз фінансової звітності» (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, довідка від 16.05.2018 р.) та «Аналіз господарської діяльності», «Економіка і бухгалтерський облік на транспорті» (Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, довідка №17-03/2774-21/3 від 07.09.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі відображені в ній висновки та положення наукової новизни, які виносяться на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Внесок здобувача у публікації, написані у співавторстві, визначено окремо у списку опублікованих робіт.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені у дисертації, доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на 7 міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: «Экономика современного общества: актуальные вопросы антикризисного

управління» (м. Еліста, 08 квітня 2016 р.); «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» (м. Дніпропетровськ, 12-13 квітня 2016 р.); «Сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку та оподаткування» (м. Житомир, 25 листопада 2016 р.); «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 27-28 квітня 2017 р.); «Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу» (м. Харків, 22 березня 2018 р.); «Naukowa przestrzen Europry – 2018: Materiały XIV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji» (м. Перемишль, 07-15 квітня 2018 р.); «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 24-25 травня 2018 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 7,72 друк. арк. (особисто автору належить – 6,70 друк. арк.), у тому числі: 1 монографія; 4 статті у наукових фахових періодичних виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз; 2 – у наукових фахових виданнях України; 1 – у міжнародних наукових економічних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз; 7 публікацій – в інших виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 287 сторінок комп'ютерного тексту. Основний зміст дисертації викладено на 195 сторінках друкованого тексту. Робота містить 17 таблиць на 10 сторінках, 18 рисунків на 9 сторінках та 21 додаток на 40 сторінках. Список використаних джерел налічує 236 найменувань на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи та інформаційну базу дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про особистий внесок здобувача, представлено дані щодо апробації результатів дисертації.

У **розділі 1 «Теоретичні основи обліку та аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління»** на основі наукових джерел та нормативно-правових актів досліджено сутність нематеріальних активів; розглянуто історичні передумови та основні причини побудови системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління; окреслено напрями розвитку обліку нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління.

У результаті дослідження базових характеристик облікової категорії «актив» та поняття «нематеріальні активи» в міжнародних та національних облікових стандартах, розроблено загальну модель побудови поняття «нематеріальні активи» в бухгалтерському обліку (рис. 1).

З'ясовано, що на формулювання поняття «нематеріальні активи» впливають специфічні особливості нематеріальних ресурсів як економічної категорії та система правового регулювання інтелектуальної власності країни, а також інших прав, пов'язаних із використанням цього поняття (на користування природними ресурсами та на користування майном).

Рис. 1. Архітектура побудови поняття «нематеріальні активи» в системі обліку
Джерело: розроблено автором.

У розділі досліджено еволюцію економічної думки щодо проблем розуміння сутності та окреслення основних специфічних особливостей нематеріальних ресурсів, уточнено їх визначення, а саме: нематеріальні активи підприємства – це невідчутні ресурси, одержані в результаті творчої або інноваційної діяльності, для яких є характерними відсутність фізичного зносу, високий ризик морального зносу та низький рівень ліквідності, а їх загальна вартість на підприємстві має розраховуватись із застосуванням неадитивних підходів.

За використання базових положень теорії управління доведено доцільність побудови та реалізації концепції вартісно-орієнтованого управління, що потребує врахування детермінант удосконаленої технології формування вартісно-орієнтованої моделі максимізації вартості компанії та ефективності управління. Встановлено, що цьому сприяли такі основні фактори: 1) глобалізація конкурентної боротьби; 2) швидка корпоратизація підприємницької діяльності, починаючи з кінця ХІХ століття; 3) стрімкий розвиток ринків фінансового капіталу.

Проаналізовано у ретроспективному періоді розвиток концепції вартісно-орієнтованого управління в розрізі трьох виділених автором етапів (І – виникнення (кінець 1980-х рр.); ІІ – становлення (1990-ті рр.); ІІІ – активного розвитку і вдосконалення (із 2000 р. і до нині)), що дозволило констатувати: концепція вартісно-орієнтованого управління – це узагальнююча модель, що включає в себе набір методичних інструментів, які можуть бути використані для удосконалення процесу оцінки, управління та створення вартості підприємства.

Дослідження розвитку побудови системи обліково-аналітичного забезпечення дозволяє стверджувати, що під обліково-аналітичним забезпеченням вартісно-орієнтованого управління слід розуміти як продукт функціонування такої системи – сукупність різних видів обліково-аналітичної інформації, так і процес його одержання – сукупність відповідних процедур.

Встановлено взаємозв'язок між обліково-аналітичною системою підприємства та системою вартісно-орієнтованого управління. Структура інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого управління показує, що для ефективного управління ринковою вартістю підприємства необхідно використовувати як облікові, так і необлікові джерела, зокрема, інформацію із інших, альтернативних

інформаційних систем підприємства та інших джерел (планових та прогнозних показників дій учасників ринку тощо).

Доведено, що з позиції подальшого розвитку методики обліку нематеріальних активів як засобу інформаційної підтримки вартісно-орієнтованого управління важливу роль відіграє аналіз причин виникнення складнощів при їх обліковому оцінюванні. В результаті проведеного анкетування підприємств Запорізької області щодо стану обліку та оцінки нематеріальних активів на них, нами були виокремлені саме такі причини: 1) особливості історичного формування облікової системи підприємства; 2) змістовні особливості нематеріальних активів; 3) наявність синергічних властивостей нематеріальних активів. Зазначені причини дозволили обґрунтувати використання в сучасній обліковій системі поняття нематеріальні активи у вузькому та широкому розумінні та з'ясувати, що існуюча облікова система не відповідає вимогам суб'єктів господарювання при прийнятті рішень менеджерами щодо питань максимізації вартості підприємства.

За результатами дослідження запропоновано перехід до нової облікової системи підприємства, яка враховує зростаючу роль нематеріальних активів у його діяльності та обґрунтовано необхідність удосконалення методології обліку нематеріальних активів (рис. 2).

Рис. 2. Розвиток облікових систем під впливом зростання ролі нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління

Джерело: розроблено автором.

Дослідивши проблеми наукового забезпечення обліку нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління, визначено напрями адаптації облікової системи в частині нематеріальних активів до змін в економіці, що запропоновано реалізовувати наступним чином: 1) загальна трансформація чинної моделі бухгалтерського обліку з урахуванням зростання ролі нематеріальних активів в процесі вартісно-орієнтованого управління підприємством; 2) розширення кола нематеріальних об'єктів, що відображаються в обліковій системі підприємства, шляхом включення інших елементів інтелектуального капіталу підприємства (людського, клієнтського); 3) зміна підходів до визнання та оцінки нематеріальних активів, зокрема, застосування оцінки за справедливою вартістю; 4) «розшифрування» гудвілу, що виникає при об'єднанні підприємств, шляхом ідентифікації елементів інтелектуального капіталу.

У розділі 2 «Організація і методика обліку нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління» висвітлено концептуальні засади удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами; проаналізовано існуючі підходи до розвитку оцінки в бухгалтерському обліку та висвітлено методику оцінювання нематеріальних активів в Україні з огляду на їх життєвий цикл; обґрунтовано структуру підсистеми звітності вартісно-орієнтованого спрямування щодо нематеріальних активів підприємства.

Аналіз нормативно-правового забезпечення обліку нематеріальних активів надав підстави стверджувати, що в основу національного законодавства їх обліку закладені ті самі підходи, які використовуються для оцінки й облікового відображення активів матеріальної природи, не завжди враховуючи при цьому визначальні особливості нематеріальних активів як об'єкта управління в сучасних умовах розвитку економіки постіндустріального типу. В дисертації доведено, що для забезпечення відповідності облікової системи підприємства потребам суб'єктів вартісно-орієнтованого управління в частині інформації про нематеріальні активи, існуюча методика обліку потребує удосконалення. Цей процес передбачає урахування розроблених автором концептуальних засад, що можуть бути практично реалізовані двома основними шляхами (рис. 3).

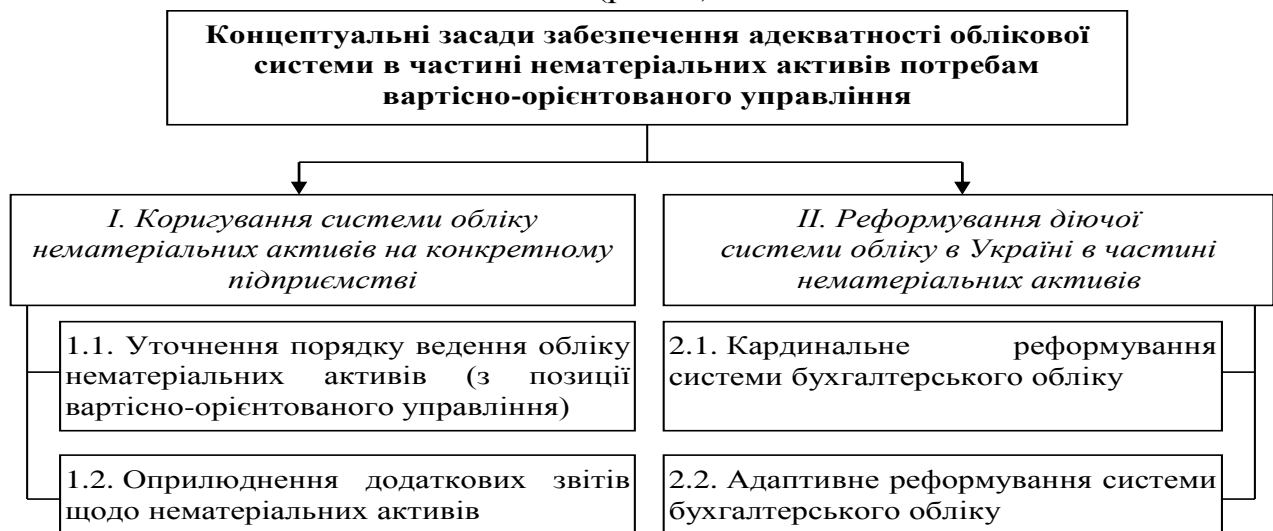

Рис. 3. Концептуальні засади забезпечення адекватності облікової системи в частині нематеріальних активів потребам вартісно-орієнтованого управління

Джерело: розроблено автором.

За результатами аналізу концептуальних засад облікового відображення нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління можна констатувати, що в основу стратегії створення вартості підприємства мають бути покладені три фундаментальні процеси, які стосуються нематеріальних активів: 1) їх ідентифікація та оцінка; 2) координація; 3) управління потоками. Ефективна реалізація зазначених процесів управління з огляду на їх сутність можлива за умови використання таких облікових інструментів, як оцінка та звітність.

Дослідження базових положень оцінки нематеріальних активів в Україні дозволило побудувати модель їх облікової оцінки в контексті життєвого циклу із виділенням двох основних напрямів розвитку системи такої оцінки в контексті вартісно-орієнтованого управління: 1) удосконалення порядку формування первісної вартості нематеріальних активів; 2) удосконалення порядку переоцінки

нематеріальних активів. За першим напрямом автором визначено причини неможливості капіталізації фінансових витрат; уточнено перелік витрат, які складають первісну вартість нематеріальних активів; сформовано пропозиції з удосконалення плану рахунків у частині обліку кваліфікаційних нематеріальних активів з метою розмежування двох груп нематеріальних активів, до первісної вартості яких можуть/не можуть включатися фінансові витрати (1242 «Права на об'єкти промислової власності, як кваліфікаційні активи», 1252 «Авторське право та суміжні з ними права, як кваліфікаційні активи», 1542 «Придбання (створення) нематеріальних активів, що є кваліфікаційними активами») та структуровано бухгалтерські записи з обліку фінансових витрат, понесених з метою створення нематеріального активу. За другим напрямом – виділено й обґрунтовано відмінності в сутності матеріальних і нематеріальних активів, які впливають на порядок їх оцінки, розроблено матричну класифікацію методів та підходів до оцінки нематеріальних активів, а також визначено етапи переоцінки нематеріальних активів за справедливою вартістю.

Одним із основних інструментів ефективного реалізації стратегії створення вартості підприємства, який забезпечує інформаційну комунікацію між бухгалтерською службою та суб'єктами прийняття вартісно-орієнтованих рішень, є належним чином побудована на підприємстві підсистема звітності вартісно-орієнтованого спрямування. Така підсистема є певною інтегрованою надбудовою до традиційної системи бухгалтерського обліку, оскільки використовує як облікову, так і необлікову (нефінансову та прогнозу) інформацію, яка є корисною і релевантною в процесі управління вартістю підприємства. У дисертації розроблено вартісно-орієнтовану модель обліку нематеріальних активів підприємства, що забезпечує формування звітності вартісно-орієнтованого спрямування, яка передбачає надання інформації про ідентифіковані нематеріальні активи підприємства, а також про інші види нематеріальних ресурсів, котрі нині не відображаються в обліковій системі, однак інформація про них є необхідною для потреб вартісно-орієнтованого управління (рис. 4).

Рис. 4. Вартісно-орієнтована модель обліку нематеріальних активів підприємства
Джерело: розроблено автором.

Запропоновано до складу підсистеми звітності вартісно-орієнтованого спрямування включати: 1) звіти про інтелектуальний капітал (визначено організаційні заходи при формуванні звіту про інтелектуальний капітал; розроблено структуру звіту, що базується на трикомпонентному підході до розуміння сутності інтелектуального капіталу); 2) інтегровану звітність; 3) удосконалену фінансову звітність щодо нематеріальних активів (розроблено додаткову таблицю I.1. «Витрати, що формують інтелектуальний капітал підприємства» до Приміток до річної фінансової звітності (ф. №5); 4) стратегічні карти як інструмент вартісно-орієнтованого управління (наведено пропозиції щодо їх адаптації для практичного застосування в діяльності підприємств у контексті формування необхідної інформації для потреб вартісно-орієнтованого управління).

У розділі 3 «Економічний аналіз нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління» проаналізовано та визначено шляхи поглиблення їх економічного аналізу нематеріальних активів; досліджено еволюційний розвиток та удосконалено методика економічного аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління; визначено вплив нематеріальних активів та витрат на дослідження і розробки на ринкову вартість підприємства.

Одним із сучасних напрямів розвитку економічного аналізу нематеріальних активів є розробка методики аналізу їх впливу на ринкову вартість підприємства. За цим напрямом досліджуються не лише стан, динаміка або економічна ефективність використання нематеріальних активів на підприємстві, а їх взаємозв'язок з зовнішніми щодо підприємства показниками, зокрема з його ринковою вартістю.

Обґрунтовано, що методика економічного аналізу нематеріальних активів повинна охоплювати: аналіз обсягів нематеріальних активів; аналіз динаміки нематеріальних активів; аналіз забезпеченості нематеріальними активами; аналіз ефективності використання нематеріальних активів; аналіз структури нематеріальних активів; аналіз нематеріальних активів у контексті залучених ресурсів; аналіз використання нематеріальних ресурсів підприємства. Встановлено, що при реалізації цих аналізів наразі не враховують специфічні властивості нематеріальних активів, дублюючи існуючі методики економічного аналізу щодо оборотних активів підприємства. Така ситуація призводить до того, що менеджмент підприємства не може ефективно управляти всіма аспектами процесу створення вартості, оскільки в умовах постіндустріальної економіки визначальним фактором її створення виступають нематеріальні активи. З метою розв'язання цієї проблеми уточнено інструменти реалізації окремих напрямів економічного аналізу нематеріальних активів та акцентовано увагу на необхідності використання ринкової вартості як основного результативного показника, щодо якого необхідно проводити розрахунок ефективності нематеріальних активів на підприємстві.

З'ясовано причини неможливості побудови дієвої системи вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами, серед яких ключовою є неадекватність сучасним умовам функціонування підприємств чинної облікової та аналітичної систем, які повинні бути удосконалені на основі врахування потреб суб'єктів вартісно-орієнтованого управління.

Доведено, що основною причиною неможливості побудови дієвої системи вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами є відсталість чинної облікової та аналітичної систем, які потребують удосконалення з урахування потреб суб'єктів вартісно-орієнтованого управління.

Метою такої удосконаленої методики економічного аналізу нематеріальних активів визначено інтерпретацію даних про нематеріальні ресурси підприємства з метою формування об'єктивної думки про трансформацію вартості його нематеріального капіталу, що відбувається через бізнес-процеси підприємства, в яких він використовується і забезпечує створення вартості протягом тривалого часу. Реалізація визначеної мети передбачає як аналіз існуючого процесу створення вартості підприємства шляхом використання наявних у нього нематеріальних активів з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх факторів генерування та руйнування їх вартості, так і проведення економічного аналізу процесу формування майбутньої економічної вартості на основі встановлення можливих шляхів підвищення ефективності використання наявних нематеріальних активів в існуючих та нових бізнес-процесах з огляду на зміну факторів ринкової вартості.

У дисертації розроблено модель системи обліку та економічного аналізу як засобу інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого управління (рис. 5), яка відображає взаємозв'язок між удосконаленнями чинної системи бухгалтерського обліку й економічного аналізу в частині нематеріальних активів у напрямі підвищення ефективності вартісно-орієнтованого управління нематеріальними драйверами вартості.

Рис. 5. Структура системи обліку та економічного аналізу як джерела інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого управління

Джерело: розроблено автором.

На основі використання фінансової та нефінансової інформації про нематеріальні активи на конкретному підприємстві може проводитись удосконалення існуючих методик економічного аналізу нематеріальних активів або впроваджуватися вартісно-орієнтовані методики. У випадку невідповідності аналітичної інформації про нематеріальні драйвери створення вартості запитам суб'єктів вартісно-орієнтованого управління на основі механізму зворотного зв'язку мають бути проведені часткові удосконалення або докорінна трансформація існуючих методик збирання, формування, обробки та представлення обліково-аналітичної інформації.

Для ефективного вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами підприємства запропоновано розробити стратегічну панель індикаторів та розроблено загальну архітектуру стратегічної панелі індикаторів нематеріальних активів підприємства, яка складається із двох основних взаємопов'язаних між собою структурних елементів: 1) технічної архітектури – характеризує процес збору різних видів інформації, їх інтегровану обробку та збереження форм візуалізації інформації про нематеріальні активи. Реалізація вищенаведених процедур відбувається шляхом виконання функцій їх постійного моніторингу, аналізу та управління; 2) бізнес-архітектури – передбачає застосування підготовленої для аналізу інформації про нематеріальні активи з технічної архітектури для її подальшої аналітичної обробки на основі використання обраних показників нематеріальних активів з метою задоволення потреб різних груп користувачів в контексті обраної тактики управління нематеріальними активами на підприємстві та стратегії управління вартістю. У дисертації представлено визначену послідовність розробки системи показників нематеріальних активів як складової стратегічної панелі індикаторів, яка спрямована на забезпечення ефективного функціонування стратегічної панелі індикаторів нематеріальних активів.

Проведено аналіз регресійних моделей, які використовувались ученими у сфері бухгалтерського обліку для аналізу впливу нематеріальних активів та їх компонентів на ринкову вартість підприємства. З метою підтвердження існування залежності ринкової вартості підприємства від вартості його необоротних нематеріальних активів і обсягу витрат, понесених на дослідження і розробки, а також встановлення ступеня впливу наведених компонентів на ринкову вартість розроблено відповідну модель та висунуто гіпотези (рис. 6).

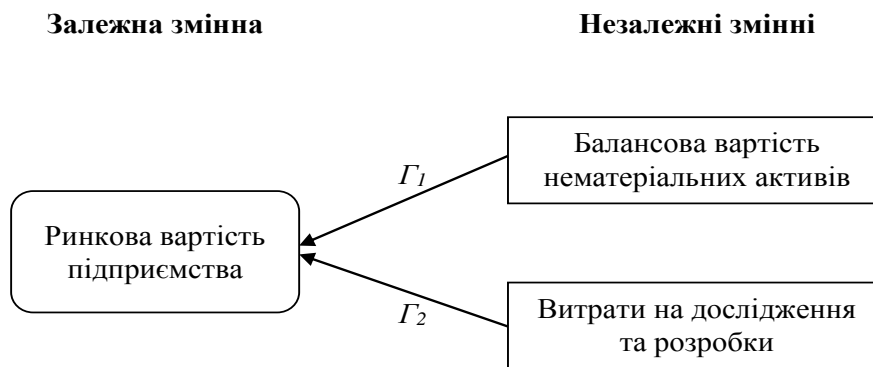

Рис. 6. Модель аналізу впливу нематеріальних активів підприємства на його ринкову вартість

Джерело: розроблено автором.

Розроблена модель передбачає необхідність тестування двох основних гіпотез:

Гіпотеза 1 (Γ_1) – наявний статистично значущий вплив балансової вартості нематеріальних активів підприємства на його ринкову вартість;

Гіпотеза 2 (Γ_2) – наявний статистично значущий вплив витрат на дослідження та розробки підприємства на його ринкову вартість.

З огляду на розроблену модель дослідження (рис. 6), на основі методів багатфакторного кореляційно-регресійного аналізу створено математичну модель, яка дозволяє оцінити ступінь впливу на ринкову вартість підприємства кожного із введених у модель факторів при фіксації на середньому рівні інших факторів, що дозволяє підтвердити або спростувати дві обґрунтовані вище гіпотези.

Використовуючи методи кореляційно-регресійного аналізу (коефіцієнта регресії, коефіцієнта еластичності, сукупного коефіцієнта детермінації), виконано розрахунки, за даними 71-го підприємства, що входять до переліку «Тор 500 EU». Визначено коефіцієнти регресії, а саме, отримано рівняння зв'язку, яке визначає залежність ринкової вартості підприємства від величини використовуваних нематеріальних активів та обсягу понесених витрат на дослідження і розробки: $Y_x = -6627904,234 + 2,468607952x_1 + 8,762837023x_2$, з якого видно, що, при збільшенні обсягу нематеріальних активів підприємства на 1 тис. євро ринкова вартість підприємства підвищується приблизно на 2,5 тис. євро, а при відповідному зростанні величини понесених витрат на дослідження та розробку – на 8,8 тис. євро. Для того, щоб встановити, яка з обраних факторних ознак найбільше впливає на ринкову вартість підприємства, визначено коефіцієнти еластичності: $\varepsilon_1 = 0,73$; $\varepsilon_2 = 0,62$, а отже, найбільший вплив на ринкову вартість підприємства справляє балансова вартість нематеріальних активів. Так, зі збільшенням балансової вартості нематеріальних активів на 1 % ринкова вартість підприємства зростає на 0,73 %, а витрат на дослідження і розробку – 0,62 %. Результат обчислення сукупного коефіцієнта детермінації підтвердив дві висунуті гіпотези, які передбачали існування статистично значущого впливу балансової вартості нематеріальних активів і витрат на дослідження та розробки підприємства на його ринкову вартість.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних, організаційних положень та розробці практичних рекомендацій щодо обліку і аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління підприємством. Результати, отримані в процесі дослідження, дають змогу сформулювати такі висновки:

1. У межах теоретико-концептуального підходу до реалізації мети дослідження здійснено розбудову категоріального поля теорії бухгалтерського обліку, завдяки авторському трактуванню поняття нематеріальних активів як невідчутних ресурсів, що поєднують взаємозумовленість усіх факторів нематеріального характеру, які отримані у результаті творчої або інноваційної діяльності у взаємозв'язку з відсутністю фізичного зносу, високим ризиком морального зносу та низьким рівнем ліквідності, а їх загальна вартість у практиці вартісно-орієнтованого управління підприємством розраховується із застосуванням неадитивних підходів. Обґрунтовано модель побудови поняття «нематеріальні активи» в бухгалтерському обліку, змістовність якої передбачає використання базових критеріїв категорії «активи» та власних критеріїв. Репрезентовано основні специфічні особливості нематеріальних ресурсів, які впливають на порядок їх відображення в системі бухгалтерського обліку: 1) невідчутність; 2) наявність творчого та інноваційного компонентів; 3) відсутність фізичного зносу та високий ризик морального зносу; 4) низький рівень ліквідності; 5) неадитивність.

2. На основі аналізу ролі економічних теорій у формуванні концепції вартісно-орієнтованого управління виділено й обґрунтовано три основні етапи розвитку цієї концепції (етап виникнення (кінець 1980-х рр.); етап становлення (1990-ті рр.);

етап активного розвитку і вдосконалення (із 2000 р. і до нашого часу)). Проведений аналіз історичного розвитку концепції вартісно-орієнтованого управління дозволив встановити, що для того, щоб облікова система виступала дієвим засобом інформаційної підтримки системи управління вартістю, вона повинна надавати інформацію про ключові фактори її генерування або руйнування, забезпечувати формування показників, які б були взаємопов'язані з показниками ринкової вартості.

3. Виявлено такі причини, що ускладнюють проведення достовірної оцінки нематеріальних активів як об'єкта обліку: 1) особливості історичного формування облікової системи підприємства; 2) змістовні особливості нематеріальних активів; 3) наявність синергічних властивостей нематеріальних активів. З метою забезпечення відповідності облікової системи в частині нематеріальних активів потребам суб'єктів вартісно-орієнтованого управління визначено напрями її адаптації до змін в економіці (уточнення сутності нематеріальних активів; пошук нових вартісно-орієнтованих підходів до облікової оцінки нематеріальних активів; перегляд концепції гудвілу; удосконалення фінансової та управлінської звітності підприємства як засобу інформування про нематеріальні фактори створення ринкової вартості підприємства) та обґрунтовано шляхи їх реалізації.

4. З метою вирішення проблеми неадекватності чинної облікової системи щодо відображення нематеріальних активів потребам користувачів обґрунтовано концептуальні засади удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами та запропоновано реалізовувати їх двома основними шляхами: 1) коригуванням облікової системи (уточнення порядку ведення обліку нематеріальних активів; оприлюднення додаткових звітів щодо нематеріальних активів підприємства); 2) реформуванням облікової системи (кардинальне реформування; адаптивне реформування). Проведений аналіз концептуальних засад дозволив встановити, що в основу стратегії створення вартості підприємства покладені три фундаментальні процеси, які стосуються нематеріальних активів (ідентифікація та оцінка, координація, управління їх потоками), та довести можливість їх ефективною реалізації в сучасних умовах лише за умови удосконалення облікової оцінки та звітності.

5. З метою підвищення достовірності інформації про нематеріальні активи, визначено два основних напрями розвитку системи їх облікової оцінки: 1) удосконалення порядку формування первісної вартості нематеріальних активів; 2) удосконалення порядку переоцінки нематеріальних активів. Перший напрям запропоновано реалізувати шляхом розгляду нематеріальних активів як кваліфікаційних активів, що уможливорює включення до їх первісної вартості фінансових витрат; другий напрям передбачає виокремлення відмінностей у сутності матеріальних і нематеріальних активів, які впливають на порядок їх оцінки; розробку матричної класифікації методів оцінки нематеріальних активів; обґрунтування етапів переоцінки нематеріальних активів за справедливою вартістю.

6. Розроблено структуру підсистеми звітності вартісно-орієнтованого спрямування щодо нематеріальних активів підприємства, яка включає: 1) звіти про інтелектуальний капітал; 2) інтегровану звітність; 3) удосконалену фінансову звітність щодо нематеріальних активів; 4) стратегічні карти як інструмент вартісно-орієнтованого управління. У розрізі кожного з виділених компонентів

наведено пропозиції щодо їх адаптації для практичного застосування в діяльності підприємств у контексті формування необхідної інформації для потреб вартісно-орієнтованого управління. Зокрема, розроблено структуру звіту про інтелектуальний капітал підприємства, доповнено форму №5 «Примітки до річної фінансової звітності» додатковою таблицею I.1. «Витрати, що формують інтелектуальний капітал підприємства», наведено пропозиції щодо застосування інтегрованої звітності та стратегічних карт як засобів формування вартісно-орієнтованої інформації про нематеріальні активи підприємства.

7. Виділено і проаналізовано основні напрями економічного аналізу нематеріальних активів (аналіз обсягів нематеріальних активів; аналіз динаміки нематеріальних активів; аналіз забезпеченості нематеріальними активами; аналіз ефективності використання нематеріальних активів; аналіз структури нематеріальних активів; аналіз нематеріальних активів у контексті залучених ресурсів; аналіз використання нематеріальних ресурсів підприємства). Обґрунтовано необхідність використання ринкової вартості як основного результативного показника, щодо якого необхідно проводити аналіз ролі нематеріальних активів у процесі створення вартості підприємства.

8. Виділено дві основні групи методик економічного аналізу, які можуть забезпечити інформаційну підтримку вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами підприємства: 1) удосконалені традиційні методики економічного аналізу нематеріальних активів, які передбачають адаптацію традиційних підходів до формування аналітичної інформації відповідно до потреб суб'єктів вартісно-орієнтованого управління; 2) вартісно-орієнтовані методики економічного аналізу нематеріальних активів, які передбачають використання ринкової вартості підприємства для розрахунку показників, що застосовуються суб'єктами вартісно-орієнтованого управління. З метою інтеграції в єдину систему проаналізованих методик економічного аналізу та різних видів аналітичних показників, що можуть використовуватися для забезпечення інформаційної підтримки системи вартісно-орієнтованого управління, а також встановлення послідовності їх створення розроблено структуру стратегічної панелі індикаторів, що сприяє підвищенню ефективності вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами на підприємстві в рамках обраної стратегії.

9. На основі використання багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу для оцінки впливу на ринкову вартість підприємства балансової вартості нематеріальних активів та витрат на дослідження і розробки визначено, що для 71-го підприємства Європейського Союзу, які мають необхідні дані та входять до переліку «Тор 500 EU», збільшення обсягу нематеріальних активів підприємства на 1 тис. євро передбачає зростання ринкової вартості підприємства приблизно на 2,5 тис. євро, а відповідне підвищення величини понесених витрат на дослідження та розробки на 8,8 тис. євро. Унаслідок розрахунку коефіцієнта детермінації встановлено, що 65,2% варіації ринкової вартості лінійно пов'язані з різним рівнем балансової вартості нематеріальних активів та витрат на дослідження і розробки, що здійснювалися досліджуваними підприємствами. Одержані результати підтверджують доцільність використання запропонованого поняття «нематеріальні активи» в широкому розумінні в системі обліку для формування інформаційного забезпечення системи вартісно-орієнтованого управління.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Бухгалтерські наукові дослідження в ЖДТУ. Т. 4: Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу: монографія / за заг. Ред. І.В Жиглей; ЖДТУ. Житомир: О. О. Євенок, 2017. 340 с. (особисто автору належить підрозділ 2.3 «Напрями розвитку облікової оцінки та звітності щодо нематеріальних активів підприємства в контексті теорії вартісно-орієнтованого управління», 2,76 друк.арк.).

У наукових фахових виданнях України:

2. Гороховець Ю. А. Нематеріальні активи в українському законодавстві: нормативно-правовий огляд. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. Вип. 1-2. С. 5–6. (0,83 друк.арк.).

3. Проскуріна Н. М., Гороховець Ю. А. Диференціація підходів до трактування нематеріальних активів як економічної категорії. *Вісник Запорізького національного університету. зб. наук. праць. Економічні науки*. 2016. № 2 (30). С. 14–23. (0,83 друк.арк. Особисто автору належить 0,5 друк.арк., систематизовано погляди щодо поняття «нематеріальні активи» в науковій літературі, а також ознак та чинників, які характеризують нематеріальні активи).

У наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

4. Проскуріна Н. М., Гороховець Ю. А. Методичні підходи до класифікації нематеріальних активів. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. № 8 (240). С. 115–128. (1,2 друк.арк.: особисто автору належить 0,6 друк.арк., (узагальнено та доповнено класифікаційні ознаки та функції нематеріальних активів для цілей бухгалтерського обліку).

5. Гороховець Ю. А. Реформування чинної системи бухгалтерського обліку в частині нематеріальних активів у відповідність до потреб вартісно-орієнтованого управління. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Економіка”*. 2017. Вип. 1(49). Т.1. С. 320–324. (0,46 друк.арк.).

6. Гороховець Ю. А. Підходи щодо удосконалення обліку нематеріальних активів потребам вартісно-орієнтованого управління. *Науковий вісник ЖДТУ. Серія “Економічні науки”*. 2017. Вип. № 2. С. 3–7. (0,46 друк.арк.).

7. Гороховець Ю. А. Розвиток економічного аналізу нематеріальних активів як засобу інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого управління. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. Вип. 12/5. С. 58–61. (0,92 друк.арк.).

У міжнародних наукових економічних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

8. Гороховець Ю. А. Методика економічного аналізу нематеріальних активів: стан та пропозиції щодо вдосконалення. *Бізнес Інформ*. 2018. Вип. № 3. С. 236–241. (Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, PИИЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, InfoBase Index, OpenAIRE, WorldCat, SUNCAT Union Catalogue, COPAC Union Catalogue, Соционет, Open Access Library, J-Gate, Академия Google, Research Bible). (0,8 друк.арк.).

В інших виданнях:

9. Гороховец Ю. А. Учет нематериальных активов в системе ценностно-ориентированного управления. *Экономика современного общества: актуальные вопросы антикризисного управления*: междунар. науч. конф. (Элиста, 8 апр. 2016 г.). Элиста: Калм. ун-т, 2016. С. 330–331. (0,2 друк.арк.).

10. Гороховец Ю. А. Обліково-аналітичне забезпечення вартісно-орієнтованого управління: сучасні напрями розвитку. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки*: зб. наук. праць за мат. всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 12-13 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 135–139. (0,46 друк.арк.).

11. Гороховец Ю. А. Напрями наукових досліджень в сфері бухгалтерської оцінки. *Сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку та оподаткування*: тези вист. міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 25 лис. 2016р.). Житомир: О.О. Євенок, 2016. С. 29–30. (0,2 друк.арк.).

12. Гороховец Ю. А. Облікове відображення нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління корпорацій: сучасний стан та підходи до удосконалення. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства*: зб. праць III міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 27-28 квіт. 2017 р.). Львів: Львівська політехніка, 2017. С. 71–73. (0,28 друк.арк.).

13. Гороховец Ю. А. Напрями розвитку економічного аналізу нематеріальних активів. *Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу*: матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 22 бер. 2018 р.). Харків: ХДУХТ, 2018. С. 59–60. (0,3 друк.арк.).

14. Гороховец Ю. А. Развитие методики экономического анализа нематериальных активов в системе вартісно-орієнтованого управління. *Naukowa przestrzen Europy – 2018: Materiały XIV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemysł, 07-15 kwietnia 2018 roku)* Przemysł: Nauka i studia, 2018. S. 59–61. (0,3 друк.арк.).

15. Гороховец Ю. А. Нематеріальні активи в цивільному законодавстві. *Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин*: матер. XII міжнар. наук.-практ. конф. (Умань, 24-25 травня 2018 р.). Умань: видавець «Сочінський М.М.», 2018. С. 27–29. (0,2 друк.арк.).

АНОТАЦІЯ

Гороховец Ю. А. Облік і аналіз нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2018.

Дисертація присвячена розробці теоретичних, методичних та організаційних аспектів обліку і аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління підприємством.

Проаналізовано сутність нематеріальних активів як об'єкта обліку і економічного аналізу. Встановлено їх специфічні особливості. Обґрунтовано особливості історичного розвитку системи вартісно-орієнтованого управління та

роль обліку на кожному з трьох виділених етапів. Розроблено структурну модель обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління у складі інформаційного забезпечення. Удосконалено концептуальні засади розвитку системи обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління нематеріальними активами підприємства. Виявлено та обґрунтовано перспективи розвитку облікової оцінки нематеріальних активів у контексті теорії вартісно-орієнтованого управління. Удосконалено методичне забезпечення облікової оцінки нематеріальних активів. Сформовано пропозиції з удосконалення звітності про нематеріальні активи підприємства. Удосконалено методіку економічного аналізу нематеріальних активів в системі вартісно-орієнтованого управління. Проведено аналіз впливу нематеріальних активів та витрат на дослідження і розробки на ринкову вартість підприємства.

Ключові слова: нематеріальні активи, вартісно-орієнтоване управління, обліково-аналітичне забезпечення, оцінка нематеріальних активів, звіт про інтелектуальний капітал.

АННОТАЦІЯ

Гороховец Ю. А. Учет и анализ нематериальных активов в системе ценностно-ориентированного управления. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Национальная академия статистики, учета и аудита. Киев, 2018.

Диссертация посвящена разработке теоретических, методических и организационных аспектов учета и анализа нематериальных активов в системе ценностно-ориентированного управления предприятием.

Проанализирована сущность нематериальных активов как объекта учета и экономического анализа. Установлено, что основными специфическими особенностями нематериальных ресурсов являются: неосязаемость, наличие творческого и инновационного компонентов, отсутствие физического износа и высокий риск морального износа, низкий уровень ликвидности, неаддитивность. Это позволило уточнить их сущность и усовершенствовать методику их оценки и отражения в системе учета.

Обоснованы особенности исторического развития системы ценностно-ориентированного управления и роль учета на каждом из трех выделенных этапов. Уточнены дефиниции «концепция ценностно-ориентированного управления» и «учетно-аналитическое обеспечение ценностно-ориентированного управления». Разработана структурная модель учетно-аналитического обеспечения ценностно-ориентированного управления в составе информационного обеспечения.

Сформированы направления развития учета нематериальных активов в системе ценностно-ориентированного управления (уточнение сущности нематериальных активов, поиск новых ценностно-ориентированных подходов к учетной оценке нематериальных активов; пересмотр концепции гудвилла, совершенствование финансовой и управленческой отчетности предприятия как средства информирования о нематериальных факторах создания рыночной стоимости

предприятия) и разработка путей их реализации. Это позволит анализировать влияние нематериальных факторов на формирование стоимости предприятия

Разработаны и усовершенствованы концептуальные основы развития системы учетно-аналитического обеспечения ценностно-ориентированного управления нематериальными активами предприятия, которые могут быть реализованы двумя основными путями: корректировка (уточнение порядка ведения учета; дополнительное раскрытие информации); реформирование (кардинальное; адаптивное). Это обеспечит соответствие учетной системы предприятия потребностям субъектов ценностно-ориентированного управления в части информации о нематериальных активах. Установлено, что в основу стратегии создания стоимости компании положены три фундаментальные процессы, которые касаются нематериальных активов (идентификация и оценка, координация, управление их потоками) и доказана возможность их эффективной реализации в современных условиях только при условии совершенствования учетной оценки и отчетности.

Выявлены и обоснованы перспективы развития учетной оценки нематериальных активов в контексте теории ценностно-ориентированного управления. Усовершенствовано методическое обеспечение учетной оценки нематериальных активов, которое, в отличие от сложившейся практики, основано на обосновании процесса формирования первоначальной стоимости внутренне созданных квалификационных нематериальных активов по алгоритму включения в их состав финансовых расходов с учетом процедуры формализации переоценки нематериальных активов по справедливой стоимости в пределах выделения этапов осуществления переоценки. Это позволит повысить достоверность информации о нематериальных активах, которая формируется в системе учета.

Сформированы предложения по совершенствованию отчетности о нематериальных активах предприятия, в частности, разработана структура отчета «Об интеллектуальном капитале предприятия», уточнены форма №5 «Примечания к годовой финансовой отчетности». Это позволяет более детально раскрывать информацию о нематериальных драйверах создания стоимости предприятия.

Выделены и обоснованы направления экономического анализа нематериальных активов. Усовершенствована стратегическая панель индикаторов нематериальных активов путем формирования его архитектуры (техническая составляющая, бизнес-архитектура) и определена последовательность разработки системы показателей нематериальных активов. Это улучшит эффективность их использования на предприятии с учетом особенностей имеющихся бизнес-процессов и выбранной стратегии управления стоимостью.

Усовершенствована методика анализа влияния нематериальных ресурсов на рыночную стоимость предприятия путем использования многофакторного корреляционно-регрессионного анализа, что позволило подтвердить существование статистически значимого влияния балансовой стоимости нематериальных активов и расходов на исследования и разработки на рыночную стоимость предприятия.

Ключевые слова: нематериальные активы, интеллектуальный капитал, ценностно-ориентированное управление, учетно-аналитическое обеспечение, оценка нематериальных активов, отчет об интеллектуальном капитале.

ANNOTATION**Horokhovets Y. A. Accounting and analysis of intangible assets in the system of value-based management. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.**

Thesis for a Candidate Degree in Economics by specialty 08.00.09 – Accounting, Analysis and Audit (by types of economic activity). – National Academy of Statistics, Accounting and Audit. Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the development of theoretical, methodological and organizational aspects of accounting and analysis of intangible assets in the system of value-oriented enterprise management.

The essence of intangible assets as an object of accounting and economic analysis is analyzed and their specific features are determined. The peculiarities of the historical development of the system of value-oriented management and the role of accounting on each of the three selected stages are substantiated. The structural model of accounting and analytical support of value-oriented management in the composition of information support is developed. The conceptual foundations of the system of accounting and analytical support of value-oriented management of intangible assets of the enterprise have been developed and improved. The prospects for the development of the accounting valuation of intangible assets in the context of the theory of value-oriented management are revealed and grounded. The methodical approaches to the accounting estimation of intangible assets have been improved. Proposals to improve the reporting of intangible assets of the enterprise have been formed. The method of economic analysis of intangible assets in the system of value-oriented management is improved. The analysis of influence of intangible assets and expenses on research and development on the market value of the enterprise is carried out.

Key words: intangible assets, intellectual capital, value-oriented management, accounting and analytical support, estimation of intangible assets, report on intellectual capital.

Підписано до друку 01.11.2018. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 245.

Запорізький національний університет

69600, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Жуковського, 66

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 5229 від 11.10.2016.